

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК 141.7:001.18

В.Е. ШЕДЯКОВ,
к.е.н., доктор соціол. наук, професор, Державний університет телекомунікацій

Значення формування та активізації науково-інтелектуального капіталу суспільства в реалізації господарської стратегії, адекватної глобальним тенденціям розвитку економіки знання

У статті йдеться про значення розвитку науково-інтелектуального капіталу суспільства для успіху використання нових глобальних тенденцій, пов'язаних із формуванням та набуттям структуроутворюючої ролі економіки знання. Розглядаються особливості наукової праці та можливості її задіяння в господарській стратегії, що забезпечує підвищення конкурентоспроможності національного проекту розвитку та якості життя населення.

Ключові слова: науково-інтелектуальний капітал, економіка знання, конкурентоспроможність.

В.Е. ШЕДЯКОВ,
к.э.н., доктор социол. наук, профессор, Государственный университет телекоммуникаций

Значение формирования и активизации научно-интеллектуального капитала общества в реализации хозяйственной стратегии, адекватной глобальным тенденциям развития экономики знаний

В статье идет речь о значении развития научно-интеллектуального капитала общества для успеха использования новых глобальных тенденций, связанных с формированием и обретением структурообразующей роли экономики знаний. Рассматриваются особенности научного труда и возможности его применения в хозяйственной стратегии, обеспечивающей повышение конкурентоспособности национального проекта развития и качество жизни населения.

Ключевые слова: научно-интеллектуальный потенциал, экономика знаний, конкурентоспособность.

V.E. SHEDYAKOV,
Ph.D. in Economical, Doctor of Sociology science, Professor State University of Telecommunications

An importance of formation and intensification of scientific and intellectual capital of the society in realization of business strategy, adequacy of the global trends in the development of the knowledge economy

In this article we are talking about the importance of the development of scientific and intellectual capital of the company to the success of new global trends related to the formation and acquisition of creating the overall structure of the role of the knowledge economy. The features of the scientific work and the possibility of its using in economic strategy that ensures increasing the competitiveness of the national project of development and quality of life are examined.

Keywords: scientific and intellectual potential, knowledge economy, competitiveness

Постановка проблеми. Володіння, розвиток та використання наукової праці завжди було впливовим фактором господарського та суспільного успіху. Отже, розгляд різних аспектів створення умов і покращення організації процесу саме розу-

мової праці як суспільно-необхідної здійснюється здавна. При цьому протилежність інтелектуальної активності примусової праці фіксувалася в характеристиці творчості як не-праці, закріплювалася у віднесеності змістотворної діяльності та керування і до прерогативи панівних класів (втім, при використанні в різні епохи груп високоінтелектуальних рабів, слуг тощо).

Утім, наукова праця як вища форма творчого віддзеркалення, джерело загальної форми багатства суспільства передбачає самодіяльність індивіда. Разом із тим інформаційна ера свідомо передбачає активізації розвитку та використання науково-інтелектуальної праці як неодмінної складової сукупного процесу виробництва. Уже нині у глобальному масштабі діє ланцюжок «якість освіти – наука та інновації – конкурентоспроможність – ресурсозбереження – рівень життя», підвищуючи роль інтелектуального капіталу в забезпеченні успіху конкретної ланки міжнародного поділу праці. Довгострокові тенденції в питаннях конкуренції пов'язані з багаторунністю економіки та підвищенням ролі науково-інтелектуальної праці і провідної частини зайнятого в неї когнітаріату.

Відтак цикл «наука – практика» містить етапи: фундаментальних досліджень, прикладних досліджень, проектно-конструкторських розробок і дослідницьких робіт, виготовлення, впровадження, застосування. Важливими чинниками перетворення науки на безпосередню продуктивну силу суспільства стали: 1) підвищення залежності результативності праці від прогресу науки; 2) матеріально-технічна база науки стає все складніше; 3) наукова праця протистоїть ненауково-традиційній; 4) наукова праця стає більш спеціалізованою і колективною, займаючи своє місце в системі розподілу праці; 5) розгортається диференціація наук [1, с. 228]. Відповідно, групами чинників складної (кваліфікованої) праці виступають ті, що визначають: 1) характер кваліфікації робочої сили (загальної і спеціальної підготовки); 2) систему і ефективність подальших витрат зі зростання компетенції; 3) використання цієї кваліфікації. При цьому коефіцієнт продуктивної сили праці кваліфікованого по відношенню до некваліфікованого різко зростає.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Нині добре відомими є розробки Т. Куна щодо змін наукових парадигм, рівнів досліджень, структури наукових революцій. Расселл Л. Акофф ретельно класифікував підходи до вирішення проблем. Особливості наукової праці успішно розглядали В. Ельмеев, Н. Мотрошилова, Г. Сельє, Г. Гіргінов, Я. Пономарьов, Г. Жильцов, Г. Волков, В. Палій (Левічева), В. Щербина, П. Родіоненков, В. Біблер, Е. Маркарян, Л. Тикоцький та ін. Ряд наукових шкіл сконцентрували увагу на вивченні місця науково-технічної революції, хвильових процесів у суспільному розвитку, а також на дослідженні науки як підсистеми соціальної системи.

Формування уявлення та практичне вдосконалення стратегії як ремесла, мистецтва і науки завжди стосувалися не тільки військових, а й соціально-економічних процесів, тенденцій господарських змін. Цей підхід безпосередньо пов'язаний із розвитком конкуренції. Стратегія використання при цьому умов, можливостей, запобігання ризиків та зменшення ролі недоліків теж формується здавна – наприклад, суттєві її положення викладені ще в трактаті Сунь-Цзи «Мистецтво війни», активно розробляються стратегами Візантії.

Пізніше вони розвивалися, зокрема, В. Блюхером, О. Брусиловим, М. Головіним, О. Горбатовим, А. Жомини, К. Клаузевицем, Г. Леером, Е. Люттваком, К. Мерецьковим, Е. Месснером, Д. Мілютіним, Х. Мольке, М. Огарковим, К. Рокоссовським, О. Свечіним, В. Тріандафілловим, М. Фрунзе, Б. Шапошниковим, а також у роботах «Корпоративна стратегія» І. Ансофа, «Концепція корпоративної стратегії» К. Ендрю, «Конкурентна стратегія» М. Портера, «Стратегія і планування» Д. Хассі, «Стратегічний менеджмент» А. Томпсона і Дж. Стрікланда, «Стратегічна конкурентоспроможність» Р. Фатхутдінова, фахівців з оптимізації управлінських рішень. Вплинути на подальший розвиток концепції інформаційної взаємодії, можливості «замаху невидимими засобами» зуміли Д. Арквілла і Д. Ронфельдт, Е. Аронсон і Е. Пратканіс, А. Ачлей, Е. Бернейз, Н. Волковський, К. Гаджієв, Е. Галумов, Б. Гарт, С. Глазьев, О. Горбушина, С. Гриняв, А. Дев'ятов, В. Донсбах, О. Дугін, С. Каннінгем, С. Кара-Мурза, В. Катькало, Х. Кепплінгер, А. Кокошин, Ю. Крупнов, М. Кунцік, Х. Лейбенштейн, Д. Леонтьєв, В. Липпман, Е. Люттвак, М. Мак-Луган, Р. Мак-Чесні, Д. Най, Н. Нартов, Е. Ноель-Нойман, І. Панарін, М. Старіков, С. Сулакшин, С. Ткаченко, В. Фаркаш, Ф. Хоффман, Дж. Шарп та ін. При цьому особлива увага авторів часто була спрямована на вивчення специфіки активного взаємовпливу тенденцій, що формуються на глобальному рівні. Зокрема, суттєво значення для наступників мала праця Генрі Чесбро «Відкриті інновації. Створення прибуткових технологій» [2].

Для України вкрай важливо, що сьогодні інтелектуальний капітал – це й інтегральний інструмент суспільної системи, й особлива сфера суспільного виробництва, що істотно впливає на стратегічні можливості цивілізації [3–6]. Відтак сьогодення та перспективи України як держави мають базуватися як на промислово-інтелектуальних досягненнях (відповідних епосі), так і на розвитку духовно-творчих цінностей суспільства. Завданням організації відносин та процесів у науці стає максимально повне залучення (розвиток і використання) творчого потенціалу особи.

Отже, **метою статті** є вивчення трансформацій процесу формування, активізації та використання науково-інтелектуального потенціалу країни в умовах розгортання тенденцій до посилення ролі економіки знання в структуруванні господарювання.

Виклад основного матеріалу. Управління знаннями входить у число історичних викликів сьогодення, від якості відповіді на котрі залежить майбутнє [7–17]. Втім, Україна отримала спадок в вигляді окремих наукоємних проривів при падінні загального рівня науки та виробництва. З одного боку, є досвід індустріального гіганту – СРСР, який так і не зміг опанувати технології (у тому числі управлінські) нової моделі розвитку. За роки пострадянського безладу також був втрачений час переходу до нового циклу НТР, законсервована інвестиційна спрямованість в надійні, але безперспективні сировинні виробництва. Причому якщо більшість моделей трансформації (вітчизняних та закордонних) здійснювалися для змін у межах одного технологічного укладу, то нині на глобальному рівні здійснюється перехід до шостого техноукладу, що потребує пристосування вже до нього (в умовах виснаження частини ресурсної бази та стиснення часу), тоді як пострадянські виробництва часто все ще на рівнях 3–4: п'ятий був упущений під час руйнації СРСР та наступного хаосу й переділу майна.

Взагалі ж «велике суспільство» нині створює умови масових непродуктивних витрачачь творчих сил людини.

З іншого боку, вельми показовим є варіант розвитку Японії, яка за рахунок своєчасного виходу на передові тенденції змогла на певному етапі своєї історії не тільки на якийсь час різко вирватися уперед, а й запропонувати власне бачення прогресу та оптимальних шляхів його досягнення. Причому інколи буває достатньо відобразити навіть не цілий імпульс майбутнього, а сконцентруватися на окремих напрямках розвитку та активізації науково-інтелектуального потенціалу, що здатні забезпечити ланцюгову реакцію, стати структуротворчими для економіки. Саме це покликана зробити національна інноваційна система, тобто сукупність інститутів, які вибудовує держава для того, щоб інноваційний бізнес розвивався активно.

Таким чином, перед Україною для забезпечення стратегії підйому країни насамперед постало завдання перетворення інтелектуального потенціалу країни на її інтелектуальний капітал, що передбачає, як мінімум, забезпечення: комплексності структури, осучаснення форм, затребуваності. Без будь-якої з цих вимог наявність певних науково-промислових може залишитися фрагментами майбутнього, проривними розробками, потенційними точками розвитку, але не дати поштовху економіці, не актуалізуватися – принаймні, в нашій країні. Навпаки, невід'ємна риса капіталу – динамізм, участь в русі, відтворення.

Відтак забезпечення конкурентоспроможності нації в післякризовому світі прямо орієнтує Україну насамперед на збільшення ролі науково-інтелектуального капіталу в створенні суспільного багатства та, відповідно, підвищення рівня наукової культури. Йдеться про історичний вибір: нація – творець або споживач, самоцінність народу країни або існування в якості обслуги. Саме навколо цього має формуватися стратегія розвитку України зі стратегічним дизайном і формами ефективного управління. Водночас в умовах гіперконкуренції доля країни серйозно залежить від якості інновацій, а ті – від розвитку і місця науки в суспільстві, її ж стан багатого в чому визначається культурою управління. Своєю чергою, закріплення науки на рівні вищих світових досягнень передбачає розвиток у країні організаційних технологій, їхню спеціалізацію до умов і характеру інтелектуальної творчості [18–27]. Суспільство постсучасності передбачає якісно нові моделі глобальної конкуренції, ефективно володіння якими вимагає більш повного використання творчих можливостей людей (насамперед інтелектуальних) та відповідної моделі модернізації та розвитку країни. У системі ефективного стратегічного управління визначну роль починає відігравати саме чинник інтелектуального капіталу, стан та ступінь реалізації якого багато в чому обумовлює специфіку соціально-економічного розвитку країни.

Причому для «нової економіки» характерним стає з'єднання ознак масово-конвеєрної і ремісничої організації трудових відносин, що дозволяє швидку перебудову виробничого циклу під можливість частого зміни випуску високоякісної продукції. Сьогодні вже можна характеризувати перехід безлічі компаній до орієнтації на індивідуальний попит з відходом від виробництва на класичний ринок як домінуючу тенденцію. При цьому самі підприємства стають більш компактними, швидше можуть здійснюватися зміни в дизайні і модернізація виробничого циклу. Відповідно, формуються нові вимоги до якості персоналу (зокрема – для ліквідації

можливих дефектів, виправлення помилок на ранніх стадіях виробництва). До того ж новизна соціально-економічного укладу полягає саме в тому, що він часто ґрунтується на особливій продуктивності розумової праці, знань, які втілені в новітніх технологіях. Під впливом постіндустріальних тенденцій змінюється наповнення трудових відносин і людського фактора виробництва. Основне джерело вартості – інтелектуальний потенціал, а не психофізичні зусилля співробітника, пріоритет стратегій розвитку – виробництво знань та їх ефективне додаток, додана вартість розподіляється з урахуванням витрат виробника, демократизуються базові відносини суспільства (праці, власності, управління), трансформуються суспільне та індивідуальне споживання, ліквідуються основи класичних форм відчуження, з'являється новий тип виробництва, економіка стає соціально глобальною, змінюється тип суб'єкта, предмета і знарядь праці в економічній та інституційній структурах суспільного виробництва. Як відомо, «мускульні» функції людини у виробничому процесі все активніше передаються вже не тільки машинам, але і автоматом, роботам. Завданням організації трудових відносин стає відтепер максимально повне залучення (розвиток і використання) творчого потенціалу особистості. Для цього в «олюднених» трудових відносинах намагаються відійти від жорсткого протиставлення часу дозвілля (творчості) і часу роботи (виробництва), базуючись на створенні умов і можливостей творчого саморозкриття вже в процесі праці.

Успішна участь у міжнародній конкурентній боротьбі, забезпечення гідного місця в міжнародному розподілі праці і якості життя для активізації та розвитку науково-інтелектуального потенціалу припускає знаходження балансу між формами реалізації приватних і публічних інтересів. Для його створення та забезпечення потрібен ретельне врахування різнорівневих інтелектуальних можливостей, об'єднання зусиль та рознесення ризиків, зокрема – різних секторів економіки (державного, приватного прибуткового, недержавного безприбуткового). Провідним механізмом прояви принципу публічно-приватного партнерства стає державно-приватне партнерство, успіх якого багато в чому визначається регіональним рівнем взаємодії.

При цьому, якщо в поняття району акцент робиться переважно на географічну визначеність, то трактування регіону прямо вказує на адміністративно-управлінську складову. Регіон формується і проявляє себе як комплексне (з багатьма вимірами) соціально-економічний простір зі своєю помітною історико-культурною специфікою і демографічними рисами, які в поєднанні з природними та соціально-історичними чинниками визначають тип природокористування, характер формування і розвитку матеріальних і нематеріальних сфер діяльності, а також політичні схильності і, відповідно, загальний цивілізаційний вектор розвитку, що зумовлює наявність особливостей механізму здійснення поєднання публічного та приватного інтересів. Глобалізація неминує породжує і посилює потенціал як міжнаціональних корпорацій, так і регіоналізації, які діють багаторівнево і різноякісно, ініціюючи нові пласти відповідальності, ризиків і можливостей в здійсненні публічно-приватного партнерства. Ці процеси активно включаються в трансформування світу, де все результативніше взаємодіють завідомо неоднорідні складові підчас карди-

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

нально різної природи. Додаткова зміна балансу перспектив і загроз при системному входженні капіталу також пов'язано з поширенням принципової інформаційної, політичної, соціальної, економічної відкритості, що сприяє поширенню технік стимулювання бажаних трансформацій, перетворених форм, забезпеченню позитивних мутацій.

Регіональні механізми публічно-приватного партнерства покликані вирішити актуальні проблеми фундаментального протиріччя. З одного боку, під впливом нових соціально-економічних тенденцій (насамперед відповідних вимогам економіки знань) активно посилюється взаємозалежність виробничих ланок, дисципліна взаємодії контрагентів, кооперація і співпраця партнерів. Той глобальний рівень розвитку громадського характеру і змісту праці, якого, пройшовши низку закономірних етапів, воно нарешті досягло, означає, зокрема, що нині вже значимість власних результатів діяльності кожного визначається включеністю в сукупну працю. Причому виробничі цикли включають вузли, значно віддалені один від одного, кожен з яких бере участь у конкурентній боротьбі на своєму ярусі господарювання. Кардинальні зміни глобального масштабу охоплюють найважливіші опорні для світоустрою напрямки життєдіяльності.

З іншого боку, форми розподілу праці ґрунтуються на приватному інтересі і приватній власності, а тому фіксуються різноманітними власниками, серед яких все помітніше роль багатонаціональних корпорацій і регіонів, диверсифікація діяльності яких будується залежно від конкретної конфігурації інтересів. У цій ситуації забезпечення і просування громадських і приватних інтересів виявляються все більш взаємозалежними, а моделі взаємодії – все більш різноманітними.

Під структуростворюючим тиском глобального масштабу суспільства знань знати більше всіх безпосередньо означає бути попереду всіх. Відповідно, з одного боку, суспільне виробництво вже не вимагає масштабного залучення фізичної праці, що базується на мускульній силі, з іншого – суспільний уклад збільшує значення нетрудових вимірів життя. Разом із тим створюються передумови для кардинальної зміни і змісту праці, де все помітніше стає визначальна роль розумової діяльності. Праця поступово перероджується в творчість (яке багатьма аналітиками розглядалося що непраця). Радикально змінюються і стимули участі в ньому. При цьому під впливом якості домінуючих відносин суб'єктивний, людський фактор відтворення все активніше почав сприйматися в контексті людського капіталу. Таким чином, з одного боку, це відображало його зростаюче значення і капіталоподібність. З іншого ж, сам принцип приватної власності, як і товарний характер виробництва, все помітніше обмежувався трансформаціями соціально-економічного середовища, взаємодією з іншими контрагентами і необхідністю введення елементів її сегментації, регулювання та планування.

Відповідно, регіональний рівень реалізації публічно-персонального партнерства дозволяє уточнити політико-економічний вектор перетворень: чи будуть вони підпорядковані завданням найбільш повного задоволення приватного егоїстичного інтересу або ж (у тому числі і з його активним використанням) опиняться спрямованими на вирішення набагато більш кардинальних завдань громадських безпеки та розвитку. При оптимізації управління у сфері високих

технологій наукомістких галузей це особливо суттєво. Носії творчих здібностей і високого інтелектуального потенціалу, як правило, вимогливі до умов діяльності і чуйні до ціннісно-смыслових ієрархій. В їх мотиваційних ієрархіях помітне місце займають почуття професійної гордості, власної гідності, орієнтації на самовдосконалення і самоосвіту, можливості творчості та підвищення кваліфікації тощо.

Разом із тим іноді інверсійні явища неklasичної трансформації дозволяють більш повно використовувати наявні перетворені соціально-економічні форми в процесі соціального управління, коли наявність більшої кількості керованих процесів призводить до необхідності їх ієрархічної організації, тобто до відтворення підходу ієрархічності структур поряд з побудовою мережевих, матричних та ін. А структура керованого об'єкта в кожній системі економіки вимагає відповідності структури управління їм. При цьому ефективність функціонування таких систем залежить від збалансованості всіх ланок і їх своєчасності та ритмічності взаємодії. Для структурування економіки та організаційно-управлінських трансформацій все більшого значення набувають кластери економіки знань, техноозброєність робочого місця, органічна структура капіталу, дрібносерійного виробництва, кооперація, взаємозалежність і взаємоінтегрованість промислових вузлів і стадій технологічних процесів.

Відповідно, економіка, заснована на знаннях, трансформує вимоги до якості механізмів регіональної реалізації публічно-приватного партнерства, насамперед у процесах виробництва і управління. При цьому істотно змінюються звичні для індустріальних і доіндустріальних циклів трудові ієрархії: по-перше, результати більше залежать від застосування інноваційних ідей, ніж від фізичної сили, спритності або витривалості. По-друге, використання високих технологій важливіше, ніж переробка сировини або дешева робоча сила. Інноваційний процес, заснований на творчому підході до роботи, взагалі вимагає ініціативного, висококваліфікованого, високомотивованого працівника, якого систематично залучають до прийняття управлінських і технологічних рішень. Разом із тим скорочення розриву між рівнями соціального розвитку та економічного зростання неможливо досягти без цілеспрямованої політики взаємодії регіонів і корпорацій. У розвитку ж і активізації науково-інтелектуального комплексу існує і маса різноманітних складових, які передбачають самостійний аналіз, і своєрідність загальних методів стимулювання праці та управління діяльністю. Їх накладення один на одного і діапазон можливостей застосування, особливо в умовах перетину трендів постсоціалістичних і постіндустріальних перетворень прямо вимагає використання кумулятивності зусиль суспільства, регіону та бізнесу.

Нинішній розрив у рівнях розвитку домінуючих і відстаючих таких, що шанси останніх зводяться до отримання статусу обслуговуючої економіки. Разом із тим для деяких елементів господарської структури саме закритість і є фактором фіксації відсталості. Баланс складових відкритості і закритості, можливостей поstriночного механізму та публічно-приватного впливу передбачає форми поєднання енергії приватного праці та підприємництва з гнучким державним регулюванням. Налаштування державного управління ще раз нагадує про наявність трьох головних вимірів: забезпе-

чення індивідуальних і прав людини, піднесення соціально-економічного добробуту та політичної свідомості. Ці напрями взаємопов'язані, при цьому, наприклад, високий рівень вкладень в освіту та професійну підготовку, науку, охорону здоров'я і соціальне забезпечення працівників – невід'ємна риса перетворення людського потенціалу в людський фактор, а також його розширеного відтворення. Разом із тим істотно на можливості розвитку та використання потенціалу регіону впливає його імідж. Своєю чергою, тенденції до становлення в глобальному масштабі суспільства знань посилюють значення інтелектуальної складової продуктивних сил, підвищують затребуваність творчої активності та інформаційної гнучкості. Це створює передумови розширення діапазону впливів у дусі вікна Овертон із забезпеченням плавного зсуву сприйняття внесених підходів від неприйнятних до привабливих, сприйманим як природні, через стадії від обурення до визнання і перетворенню в норму з формуванням нових комплексів традицій, ідеологій і міфів. Що, своєю чергою, підвищує вимоги до соціально-економічної регіоналістики для створення продуктивного трансформаційного вектора та ефективного застосування принципів і механізмів здійснення публічно-приватного партнерства при глобальних тенденціях до посилення структуриуючого значення суспільства знань і багатоярусности господарювання.

Зрозуміло, що практичне здійснення переорієнтації економіки від паразитування на сировинній базі країни до акцентування наукоємних виробництв галузей високої ступені переробки потребує не тільки масштабного фінансового маневру, але й відповідних соціальних змін. Причому зовсім не тільки в тому, що звичайно асоціюється з соціальною політикою держави та підтримкою соціально уразливих верств. Україн важливою складовою частиною розвитку та активізації інтелектуального капіталу є модернізація трудових відносин, організації соціального партнерства. Система соціального партнерства має як соціально-економічний зміст, так і правові форми, що дозволяє здійснити узгодження інтересів різних соціальних груп в трудових відносинах і їх письмове закріплення. Досвід країн розвинутою ринковою економікою свідчить, що соціальне партнерство є ефективною системою узгодження інтересів різних соціальних груп, способом конструктивного вирішення виникаючих протиріч, попередженням загострення соціальних конфліктів, що особливо важливо під час формування громадянського суспільства, та його консолідації на основі визначення загальнонаціональних пріоритетів. Відтак, для підвищення ступеня реалізації характерною є ситуація, коли не людина пристосовується до робочого місця, а умови формуються (вдосконалюються) під людину. Для забезпечення умов, що мотивують людину до творчості, великого значення набуває налагодження соціального партнерства: в вузькому сенсі – на виробництві, в широкому сенсі – в регулюванні відносин у суспільстві, у всіх сферах життєдіяльності. Інколи зміст соціального партнерства співвідноситься також з організацією спільної діяльності декількох фізичних і юридичних осіб на основі договору або зі співпрацею фірм, компаній, підтвердженою відповідним договором (протоколом) про корпоративне партнерство. З правової точки зору соціальне партнерство – це узгодження дій його сторін на базі певної законодавчої

платформи. Відповідним чином відрізняються і характеристики соціального партнерства, дані представниками цих підходів. Конкретні форми соціального партнерства пов'язують з участю в нормотворчій діяльності; консультативною діяльністю, переговорах з метою обговорення конфліктних ситуацій та досягнення взаємоприйнятних рішень; укладанні угод, колективних договорів, які документально закріплюють взаємоприйнятні рішення [28–31]

Ясна річ, конкретна модель їхнього використання і впровадження залежить від можливостей кожної держави, характеру претензій у постсучасному світі, обраної господарської ніші. У кінцевому рахунку ціна питання у випадку зі становленням системи соціального партнерства – не тільки якість життя населення країни, а й рішення такої, безумовно, стратегічної проблеми, як забезпечення додаткових чинників підвищення конкурентоспроможності усій економіки, а не тільки окремих галузей та корпорацій. При цьому часто умови сьогодення об'єктивно створюють для оптимізації зовнішньоекономічних зв'язків можливість не стільки однозначного вибору за моделлю «або – або», скільки варіантів різноякісного поєднання напрямів та форм. Але багато наслідків має орієнтація на той чи інший домінуючий підхід у виборі цілей та засобів, розуміння прогресу та шляхів його здійснення.

Нині традиційна модель соціального партнерства набуває диверсифікованого характеру, коли соціальний діалог поширюється на всі рівні соціоекономічних відносин. Процес консультацій у поширенні виробничої демократії торкається суб'єктів господарювання по вертикалі і різні галузі та території по горизонталі. Удосконалюються уявлення щодо предмету переговорів, утягуються в них питання як власно соціологічної, так і економічної сфери. Звісно, що в умовах підвищеної конкуренції (та коли глобальна конкуренція все помітніше стає за своїм характером надекономічною, проводиться шляхом нав'язування своєї моделі розвитку і несе результати в самі різні сфери людської діяльності) та безперервних змін можливості передчасного планування серйозно обмежені. Потрібен баланс між передбаченням і поточним реагуванням, впровадження конкретних елементів праці «на випередження». Вплив інформаційного чинника на організацію праці в інноваційних корпораціях вже привів до «тойотизму» першочергово в таких його рисах, як зменшення ієрархічних рівнів ефективної організації праці, делегування відповідальності, створення проектних груп. І для науково-інтелектуального капіталу це особливо суттєво. Причому більшість західних теоретиків-неокласиків у галузі управління підкреслюють, що в умовах глобальної інформатизації важливе значення має не стільки міць управлінського впливу на систему як цілісну, скільки векторно-цільовий вплив на окрему необхідну точку системи. За синергетичним підходом управління обов'язково узгоджується (враховує, змінюється під) з рисами об'єкту управління та елементами системи прийняття рішень, тобто уся складність управління нелінійними системами міститься у аналізі простіро-часових параметрів питань, що дозволяє приймати нестандартні рішення. Так, вже у кінці ХХ сторіччя був визнаний як досить ефективний контекстуальний підхід, за яким аналіз діяльності та змін у організації повинен обов'язково здійснюватися з ретельним всебічним урахуванням середовища.

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

Для підвищення їх дієвості за кордоном, наприклад, публікуються численні посібники на кшталт «де знайти новатора», «як його відрізнити», «дізнатися головну спрямованість інтересу», «оцінити рівень кваліфікації та досвід», «створити необхідні умови, зацікавити в конкретній ділянці: немає гнучких систем стимулювання – немає і ентузіастів, отже – немає необхідного рівня нововведень. Додаткові можливості іноді відкриваються адміністрацією у вигляді можливості займатися частину робочого часу на власний розсуд позаплановим пошуком, ставити питання перед іншими підрозділами тощо. Адміністрація також здійснює підтримку в підвищенні кваліфікації, розрахунках, купує літературу, забезпечує консультування і тому подібне. З аналіз закордонної практики організації та стимулювання творчої активності дозволяє виділити такі моменти забезпечення розвитку трудових відносин творчості, як добре продумана нормативна база, система грошових винагород, що заохочує розвиток продуктивних партнерських відносин, використання широкого спектру моральних стимулів, заохочення колективної творчості, стимулювання адміністрації компаній та юридичних осіб, сприяючих розвитку прогресивних трудових відносин, підтримка тих, що розвивають партнерські відносини колективів, що ще не досягли очевидних результатів, але перспективних відносно подальшої творчої активності, забезпечення доступу до необхідної для розвитку трудових відносин інформації, навчання, обміну досвідом по формуванню різновидів соціального партнерства, активна популяризація напрацювань зарубіжних і вітчизняних форм.

Водночас для розвитку та активізації інтелектуального капіталу в державному та бізнесовому секторах України процеси переходу до постсучасності обтяжуються рядом обставин. По-перше, не вирішеністю багатьох завдань, які за звичайних обставин долаються в межах сучасної моделі суспільного розвитку. По-друге, збіглися в часі такі різноякісні процеси, як розрив з неефективними господарськими устроями та соціальними відносинами, перехід від фрагментарної до цілісної національної економіки, інтегрування до глобальних інфраструктур. По-третє, наше суспільство переходить до постсучасності в умовах посткомунізму, коли, наприклад, Захід – посткапіталізму, маючи власний багатий соціально-економічний досвід. Нарешті, розпад СРСР та наступні трансформації позбавили економіку створених на його території країн багатьох високоінтелектуальних виробництв і кадрів, істотно вплинувши на стан як об'єктивного, так і суб'єктивного чинників виробництва, аж до елементів виробничої деградації та інфраструктурного колапсу. Процеси глобалізації при цьому також виносять істотну частку сфери обслуговування і розвитку передових технологій в центри світової економіки, концентруючи виробничі ланки індустріальних циклів в країнах світової напівпериферії та периферії. Як відомо, технологічні інновації – одне з найскладніших і ризикованіших завдань для бізнесу. Спочатку потрібно збудувати інші системи та інфраструктури: маркетинг, фінанси, кадри тощо. Для самостійного ризику та готовності вкладатися у віддалене майбутнє потребується як підтримка цього напрямку державою, так і певний рівень самого бізнесу.

Зокрема, для умов України для підвищення ролі науково-інтелектуального капіталу в здійсненні підйому країни ефективною є не жорстка послідовність прорахованих кроків, а

визначення базового бажаного напрямку змін – і його цілеспрямована підтримка. В цій ситуації корисними стають не стільки поодинокі спеціальні рішення, скільки утворення адекватного середовища. Відтак складаються умови збільшення ефективності прийомів гнучкого управління в межах стратегії використання технологій непрямих дій, гнучкої влади та smart power («розумної сили») в єдності варіантів жорсткої та м'якої влади для вирішення складних багатоаспектних завдань. Відповідно, стимулювання бажаних трансформацій може здійснюватися, наприклад, через забезпечення: 1) формування загального (сукупного) середовища потрібних змін; 2) створення «точок конденсації» (людських, регіональних, соціальних, етнонаціональних, професійних, вікових тощо) потрібних зсувів; 3) проведення відповідного маневра складовими частинами ресурсної бази. При цьому підвищення ефективності соціального управління через стимулювання потрібних змін потребує трансформацій інформаційного простору, адекватних: 1) розвитку гнучких режимів діяльності; 2) відбору місць «точкового розвитку»; 3) забезпечення законодавчого поля соціальних відносин; 4) розширення демократії та самодіяльності; 5) врахування регіональних традицій. Отже, відповідні підходи передбачають розвиток при реалізації інформаційних впливів варіанти проектно-матричного управління і утворення на їх основі «управлінських композицій», які можуть принести великий ефект саме під час зміцнення постсучасних тенденцій.

Для вдосконалення механізму соціального партнерства в Україні суттєво розмежування в проекті Трудового Кодексу сторін трудових відносин (якими є працівник та роботодавець) та суб'єктів, які можуть брати в них участь (зокрема, це професійні спілки, їхні об'єднання, а в колективних трудових відносинах за відсутності профспілкової організації – вільно обрані працівниками представники (представник), організації роботодавців та їх об'єднання, інші органи, визначені цим кодексом). При цьому і колективний рівень відносин зовсім не ліквідований. До того ж партнерство характеризує не кількість учасників, а якість відносин. Більш того, саме при груповій організації праці часто легше забезпечити комплексні зміни виробничого циклу, лінії, переналадження та оновлення виробництва тощо. Водночас гнучке мало-серійне виробництво часто в більшому ступені відповідає й вимогам споживачів. При цьому в українських умовах розвиток соціального партнерства тісно переплетений зі зміною поділу праці вони сумісно забезпечують ефективну в стратегічному, тактичному та оперативному плані взаємодію промислових акторів, відповідно, підкоряючись одним законамирностям і формуючи загальні тенденції. Відтак ситуація вимагає рухливості технологічних ланцюжків при об'єднанні виробничих і організаційних можливостей. Отже, як розвиток поділу та кооперації діяльності, так і налагодження соціального партнерства передбачає превалювання засобів зацікавленості над методами директивного адміністрування. Причому якщо частина менеджерів, як і раніше, схильна формувати цілі, засоби і моделі управління, виходячи зі свого суб'єктивного та обмеженого досвіду минулих років, то об'єктивні вимоги практики все більше вимагають використання можливостей нових організаційних структур, завдань, масштабів і ресурсів взаємодії. При виході ж за межі традиційних підходів посилюється необхідність і ухвалення рішень

по правилах гри з ненульовою сумою, і вторгнення віртуального світу в реальний соціально-економічний простір

Висновки

Подальший розгляд теми передбачає, на нашу думку, вивчення умов здійснення державно-приватного партнерства та розвитку організаційних форм соціальної відповідальності бізнесу під впливом трансформацій трудових та управлінських відносин, що мають бути закріплені майбутнім Трудовим кодексом.

Список використаних джерел

1. Врублевский В.К. Труд на пороге третьего тысячелетия (Труд и НТР: политико-экономический аспект) / В.К. Врублевский. – К.: Политиздат Украины, 1980. – 450 с.
2. Chesbrough H. Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology / Henry William Chesbrough. – Boston, MA: Harvard Business School Press, 2003. – 227 p.
3. Стратегічні виклики XXI ст. суспільству та економіці України: в 3-х тт. / [За ред. В.М. Гейця та ін.] – Т. 1. Економіка знань – модернізаційний проект України. – К.: Фенікс, 2007. – 544 с.
4. Стратегія економічного розвитку в умовах глобалізації / [За ред. Д.Г. Лук'яненка]. – К.: КНЕУ, 2001. – 538 с.
5. Шедяков В.Є. Стимулювання в системі управління працею на тіл формування в глобальному масштабі економіки знань / В.Є. Шедяков // Економіка XXI сторіччя: проблеми та шляхи їх вирішення / А.О. Азарова, І.Є. Алфьорова, В.Є. Шедяков та ін. За заг. ред. Г.О. Дорошенко, М.С. Пашкевич; М-во освіти і науки України; Харк. ін-т фінансів; Нац. гірн. ун-т. – Д.: НГУ, 2014. – С. 379–388.
6. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні / [За ред. Б.Є. Кваснюка]. – К., Х:Форт, 2003. – 409 с.
7. Горц А. Нематериальное. Знание, стоимость и капитал / А. Горц. – М.: Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010. – 208 с.
8. Мильнер Б.З. Управление знаниями – вызов XXI века / Б.З. Мильнер // Вопросы экономики. – 1999. – №9. – С. 108–118.
9. Румизен М.К. Управление знаниями / М.К. Румизен. – М.: ООО «Изд-во АСТ», ООО «Изд-во Астрель», 2004. – 318 с.
10. Шедяков В. Навіщо нам враховувати світові тенденції до формування економіки знань / В. Шедяков [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://ua-ekonomist.com/3224-navscho-nam-vrahovuvati-svtov-tendenciyi-do-formuvannya-ekonomki-znan.html>
11. Шедяков В.Є. Трансформації конкурентоспроможності системи господарювання під впливом змін у міжнародному поділі праці / В.Є. Шедяков // Економіка України. – 2012. – №7. – С. 26–35.
12. Шедяков В.Є. Стимулювання розвитку та реалізації науково-інтелектуального потенціалу в умовах проведення постсучасної модернізації / В.Є. Шедяков // Економіст. – 2012. – №12. – С. 42–45.
13. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом / Є.М. Хриков. – К.: Знання, 2006. – 365 с.
14. Джуринский А.Н. Развитие образования в современном мире / А.Н. Джуринский. – М.: КОНТО, 2003. – 409 с.
15. Шедяков В.Є. Продуктивний потенціал застосування концепції інтелектуального капіталу: особливості, можливості та обмеження в українських умовах / В.Є. Шедяков // Наука та наукознавство. – 2012. – №2. – С. 35–42.
16. Шедяков В.Є. Інтелектуальний капітал України та проблеми вдосконалення управління його розвитком та використанням / В.Є. Шедяков // Економіст. – 2012. – №10. – С. 14–17.
17. Шедяков В.Є. Можливості та вимоги наукового прориву: організаційний аспект / В.Є. Шедяков // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2011. – Вип. 22. – С. 17–29.
18. Дементьев В.В. Чому Україна не інноваційна держава: інституційний аналіз / В.В. Дементьев, В.П. Вишневський // Економічна теорія. – 2011. – №3. – С. 5–20.
19. Шедяков В.Є. Можливості ефективної організації та стимулювання бажаних трансформацій / В.Є. Шедяков // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2010. – Вип. 19. – С. 327–338.
20. Шедяков В.Є. Психологія організації наукової творчості / В.Є. Шедяков // Соціальна психологія. – 2010. – №3 (41). – С. 19–28.
21. Джуэлл Л. Индустриально-организационная психология / Л. Джуэлл. – СПб.: Питер, 2001. – 720 с.
22. Чалдини Р. Психология влияния. Как научиться убеждать и добиваться успеха / Р. Чалдини. – М.: «Эксмо», 2014. – 416 с.
23. Денисов А.А. Конструирование абстрактных сознаний. Модель конечного пользователя / А.А. Денисов, Е.В. Денисова // Информационные войны. – 2013. – №1. – С. 2–13.
24. Денисов А.А. Нетократия и рефлексия: Засекречивание в постиндустриальном обществе / А.А. Денисов // Рефлексивные процессы и управление. – 2007. – Том 7. – №1. – С. 33–50.
25. Денисов А.А. «Узкое горло» стратегии NBIC-конвергенции / А.А. Денисов // Экономические стратегии. – 2009. – №7. – С. 140–143.
26. Денисов А.А. Постиндустриализм: проблемы и задачи новой кадровой политики / А.А. Денисов, Е.В. Денисова // Экономические стратегии. – 2009. – №3 (69). – С. 64–71.
27. Денисюк В. Щодо вдосконалення системи індикаторів для управління інноваційним розвитком / В. Денисюк // Економіст. – 2004. – №6. – С. 55–59.
28. Оленцевич Н. Соціальне партнерство: деякі питання теорії та практики становлення в Україні / Н. Оленцевич // Економіст. – 2005. – №8. – С. 70–74.
29. Шедяков В.Є. Соціальне партнерство – чинник забезпечення зростання конкурентоспроможності національного проекту економічного розвитку / В.Є. Шедяков // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – №10 (65). – С. 57–64.
30. Шедяков В.Є. Виробнича демократія і трудові відносини / В.Є. Шедяков // Вісник Київського ун-ту ім. Т. Шевченка. – Соціологія. Психологія. Педагогіка. – 1996. – Вип. 2. – С. 36–42.
31. Шедяков В.Є. Проблеми та перспективи модернізації системи трудових відносин в Україні / В.Є. Шедяков // Економіст. – 2012. – №8. – С. 33–36.